

Türkiye'nin İklim Sınavı: Kriz, Riskler ve Fırsatlar / Turkey's Climate Challenge: Crisis, Risks, and Opportunities

Mehmet Emin Birpınar, İklim Krizi ve Türkiye, Yeni İnsan Yayınevi, 2022, 280s.

Sezgin Sezgin^a

^a Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kırklareli, Türkiye.
E-posta: sezgin_sezgin@hotmail.com

İklim değişikliği yahut önemini daha iyi ifade edebilmek için kullanılan iklim krizi, yeryüzünün yüzyıllardır yaşamış olduğu çevre sorunlarının en kapsamlı ve küresel yansımalarından biridir. Konu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar, özellikle 2000'li yıllardan itibaren artarak devam etmektedir. Bu çalışmada; dünyada ve Türkiye'de iklim krizini sürecini anlatan ve yazarın bizatihi Türkiye ile ilgili müzakerelerde sürecin içerisinde bulunduğu deneyimlerini anlattığı "İklim Krizi ve Türkiye" başlıklı kitap kritik edilmiştir.

Kitap, Türkiye'de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcılığı ve İklim Değişikliği Başmüzakereciliği yapmış Prof. Dr. Mehmet Emin Birpınar tarafından kaleme alınmıştır. Yeniinsan Yayın evi tarafından 2022 yılı Haziran'ında ilk baskısını yapmış, aynı yılın Ekim ayında dördüncü baskısını çıkarmıştır. Dolayısıyla iklim krizi konusuna ilgi duyan çevrelerin çokça edindiği bir kitap olduğu görülmektedir. Toplamda 280 sayfadan oluşmaktadır.

Mehmet Emin Birpınar, 1988 yılı İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü mezunudur. Yüksek lisans ve doktora eğitimlerini yine İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nde tamamlamıştır. 1991 yılında İtalya Perugia Üniversitesi'nde Su Kaynakları; 1994 yılında ise Hollanda Delft Teknik Üniversitesi'nde Hidroloji alanında yüksek lisans yapmıştır. 2009 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde profesör unvanını almıştır. 2011-2012 yılları arasında İstanbul Çevre ve Şehircilik İl Müdürü; 2003-2011 yılları arasında İstanbul Çevre ve Orman İl Müdürü olarak görev yapan Birpınar, 2013 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na Müsteşar Yardımcısı olarak atanmıştır. 2015 yılından itibaren Birleşmiş Milletler İklim Değişik-

Atıf: Sezgin, S. (2025). Türkiye'nin iklim sınavı: kriz, riskler ve fırsatlar [M. E. Birpınar'ın "İklim krizi ve Türkiye" adlı eserinin değerlendirmesi. *EnergyTR*, 2(1), 111-115.

Başvuru: 21.03.2025 **Kabul:** 28.05.2025

liği Çerçeve Sözleşmesi çerçevesinde Türkiye'yi temsilen başmüzakereci olarak görev yapmaktadır.

Birpınar, Önsöz bölümünde kendi çocuk döneminde yaşadıklarından hareketle aslında farkında olmadan sürdürülebilir ve döngüsel ekonomi perspektifinde yaşadıklarını anlatıyor. Ve bu perspektifin sanılanın aksine zorlu doğa şartlarının getirdiği bir mecburiyetten değil, yılların getirdiği doğa ile barışık yaşama geleneğinden geldiğinin altını çiziyor. Ancak bu şekilde yaşayan bir neslin çocuklarını okutmak için şehre gönderdiklerinde yeni kuşağın doğa ile tüm bağlarını kopardıklarını belirtiyor. Nihayetinde nesillerin doğadan kopuşunun beraberinde iklim krizi başta olmak üzere birçok çevresel felaketin nedeni olduğunu ifade ediyor (Birpınar, 2022, s. 9–13).

İnsan hakimiyetinin aşırı yoğun olduğu içerisinde yaşadığımız dönem Antroposen, diğer bir anlatımla İnsan Çağı olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu çağda insan faaliyetlerinin yoğunluğu o kadar aşırılaştırmıştır ki insan eliyle yapılan tüm antropojenik kaynaklar (binalar, araçlar, yollar vs.) dünyadaki tüm canlı varlığın (hayvanlar, bitkiler vs.) ağırlığına ulaşmıştır (Birpınar, 2022, s. 18). Dolayısıyla insan ve doğa arasındaki denge, doğanın aleyhine olacak şekilde bozulmuştur. Birpınar, dünyada iklim değişikliğine neden olan olayları verilerden yararlanarak açıklamış, öneri olarak ise iklim değişmeden insanlığın değişmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Dünyada iklim krizinin giderek yükselmesinde ABD ve Çin'in Kyoto Protokolü'nü imzalamamasının önemli olduğunu değerlendirmektedir (Birpınar, 2022, s. 23). Ancak yazar önemli bir açmazı da cevabını kesin bir şekilde vermeksizin tartışmaktadır: İklimin değiştiği ve bunun artık bir kriz haline geldiğini savunanlarla birlikte iklim değişikliği tartışmalarının fantastik bir bakıştan öteye gitmediğini, bunu doğrulayacak uzun süreli verilerin henüz olmadığını savunanların da varlığına dikkat çekmektedir. Bu tartışmadan hangi tarafın haklı çıkacağından bağımsız olmakla birlikte bizlerin iklim değişikliğinin olup olmadığını sorgulama lüksünün olmadığını, ivedilikle gerekli adımların atılması gerektiğini önermektedir (Birpınar, 2022, s. 24).

Kitapta Paris İklim Müzakereleri sürecinde Türkiye'nin aldığı tutum anlatılırken geçmiş hatalardan ders çıkarıldığı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. 1992'de Berlin'de iklimle ilgili yapılan bir toplantıda Türkiye'nin haklarını savunmak için görevlendirdiği bir bürokratin "en yumuşak tabirle" heyecana kapıldığını ve Türkiye'nin emisyonlarını azaltarak gelişmekte olan ülkelere finans sağlayacak bir sınıfa kendisini yazdığını söylemektedir. Söz konusu ülkeler arasında Çin, Singapur, Güney Kore gibi ülkeler yer almaktadır (Birpınar, 2022, s. 35). Türkiye, bir bakıma bu ülkelere "finans sağlayıcısı" pozisyonundadır. Bu nedenle İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne 12 yıl taraf olunamamış, 2001'e gelindiğinde Fas'ta diğer ülkelere para veren konumdan çıkarılmasıyla 2004'te taraf olabilmıştır. Geçmişte yapılan tarihi hatalar, Türkiye'nin yeni iklim anlaşması müzakere süreçlerinde daha ihtiyatlı bir pozisyon almasına da neden olmuştur.

Müzakere süreçlerine doğrudan katılan Birpınar, müzakerelerde ülkelerin dört farklı gruba ayrıldığını ifade etmektedir. İlk grupta sanayileşmiş ülkeler, ikinci grupta hali hazırda sanayileşen ülkeler, üçüncü grupta iklim krizinden en fazla zarar görecektül-

keler, dördüncü grupta ise iklim krizi sürecinde sular altında kalacak ada ülkeleri yer almıştır. Tahmin edileceği gibi her grubun beklentisi ve isteği birbirinden farklı ve diğer grupların menfaatleri ile çatışmaktadır (Birpınar, 2022, s. 39–40). Çıkar çatışmalarının bu denli yoğun olduğu bir müzakere sürecinden her tarafı mutlu edecek bir sözleşme çıkarılabilir miydi sorusuna Birpınar'ın yanıtı, evet. Bunu anlaşmanın zorlayıcı ve cezalandırıcı bir yönünün olmamasına bağlıyor (Birpınar, 2022, s. 41). 196 ülkenin iklim krizine yönelik çıkarlarını nasıl ortaklaştırdıkları, farklı sanayileşme stratejilerini benimsemiş ülkelerin sözleşmeye nasıl uyacakları, cezalandırma sisteminin olmayışı ile sözleşmenin ülkelerin iyi niyetlerine bırakılmış olduğu gibi soru işaretleri ise halen cevaplanmayı beklemektedir.

Eylül 2019'a gelindiğinde Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi görüşmelerinin başladığını belirten Birpınar, zirvede iklim krizi ve enerji dönüşümüne yönelik birtakım tartışmaları açıyor. Enerji dönüşümü ile öncelikli hedeflenenin fosil yakıtların terk edilerek yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması ve karbon nötr bir dünya oluşturulması olduğunu ifade ediyor (Birpınar, 2022, s. 54). Özellikle ekonomik yapılarını fosil yakıtların varlığına bağlamış özellikle Körfez ülkelerinin tutumu oldukça sorun teşkil etmekte. Birpınar her ne kadar söz konusu sözleşme ve zirvelerin iyimserliği ne vurgu yapsa da ülkelerin öncelikleri ile iklim değişikliğinin varlığı birbirine zıtlık oluşturmakta. Tahterevallinin bir ucunda fosil yakıtlarla zenginleşen ülkeler varken diğer ucunda dünyanın karşı karşıya olduğu iklim krizi yer almakta. Dolayısıyla tüm ülkelerin isteyeceği bağlayıcı bir anlaşmanın varlığı -şimdilik- mümkün görünmüyor.

Birpınar'a göre iklim değişikliği ile etkin mücadele için enerjide yeşil dönüşüm vazgeçilmez öneme sahiptir. Öyle ki 2000 yılından itibaren küresel çapta enerji ihtiyacı yaklaşık %25 artış göstermiştir. Enerjinin yeryüzünde kullanım alanlarının çeşitlenmesi enerjiye duyulan ihtiyacı artırmış, bu durum başlıca enerji kaynağı olan fosil yakıtların kullanımını da artırmıştır. Paris Anlaşması ile ülkeler, kendi imkânları ölçüsünde emisyonlarını azaltmayı öngörmektedir. Sanayi ve teknolojik atılımda beklenen atılımı gerçekleştiremeyen Türkiye, 2030 yılına kadar emisyonlarını %21 oranda azaltmayı öngörmektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için ise özellikle yenilenebilir enerjiye yapılacak yatırımlar büyük önem taşımaktadır (Birpınar, 2022, s. 88–93). Türkiye, güneş ve rüzgâr enerjisi potansiyeli açısından oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. Bu potansiyelin yeterince değerlendirilmesi hem dışa bağımlılığı azaltacak hem de karbon emisyonlarının düşürülmesine önemli katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte, yenilenebilir enerji yatırımlarının teşvik edilmesi, özel sektörün bu alana yönlendirilmesi ve enerji verimliliğini artıracak politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

İklim değişikliği kavramı ile genellikle çevresel negatif dışsallıklar anlaşılmaktadır. Üzerinde daha az durulan ancak milyonlarca insanın hayatını etkilemesi beklenen başka bir tehlike daha mevcuttur: İklim göçü. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği karşısında daha kırılgan oldukları bilinmektedir. Dünya Bankası tarafından yapılan nüfus projeksiyonlarına göre 2050 yılında Sahra Altı Afrika'da, Güney Asya'da ve Latin Amerika'da iklim değişikliğine bağlı yaklaşık 140 milyon insanın göç etmek zorunda kalacağı belirtilmektedir. Halihazırdaki uluslararası mevzuata bakıldığında bu insanlar için henüz bir statü tanımlanmamıştır. İklim göçmeni yahut iklim

mültecisi kavramları, yasal statü açısından henüz istenilen korumayı sağlamamaktadır. Birpınar, Türkiye'nin bu konuda oldukça kritik bir öneme sahip olduğunu, olası göç dalgalarının uğrak noktalarından biri olduğunu altını çizmektedir (Birpınar, 2022, s. 155–157). İklim değişikliğinin çevre, ekonomi, enerji gibi pek çok dışsallığının yanında uluslararası göçü tetikleme etkisinin de kitapta genişçe değerlendirilmiş olması oldukça önemlidir.

Yazar, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı'nda (COP) Hindistan ve Çin'in kömürün tamamen dışlanması yerine kömürün kullanımının azaltılmasına yönelik taleplerini eleştirmekle beraber onları eleştiren gelişmiş ülkeleri de aynı kefeye koyarak iklim değişikliğinde gelenen aşamalardan onları da sorumlu tutmaktadır. En gelişmiş 23 ülkenin sera gazı emisyonlarının yarısından sorumlu olduğunu, kalan 150'den fazla ülkenin ise diğer yarısından sorumlu olduğunu altını çizen Birpınar, Türkiye'nin tarihsel sorumluluğunun oldukça düşük düzeyde olduğunu da her platformda vurgulandığını belirtmektedir (Birpınar, 2022, s. 223–224). Ülkelerin iklim değişikliği karşısında tarihsel sorumluluğunun farklı olduğuna dikkat çeken yazar, gelişmiş ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede sorumluluklarının daha ağır olduğunu ifade etmektedir.

İklim değişikliği ile mücadele kapsamında emisyonların azaltılması gerekmektedir. Yazara göre bu konuda öne çıkan en önemli enstrümanlardan biri karbon yakalama ya da depolama teknolojileridir. Teknolojinin temel hedefi, karbondioksiti, bu teknolojiye elverişli yeraltı jeolojik oluşumlarında depolayarak atmosfere salınımını engellemektir. Yani emisyonları kaynaқта azaltmayı hedeflemek önceliklidir. Ancak Birpınar, karbon yakalama teknolojisinin iklim değişikliği ile mücadele kapsamında kamuoyu tarafından üzerinde uzlaşılabilmiş bir çözüm olmadığının da altını çizmektedir. Karbon yakalama teknolojisinin mutlak benimsenmesini savunanlarla beraber söz konusu teknolojinin fosil yakıt kullanımının azaltımını yavaşlattığını savunanlar da mevcuttur (Birpınar, 2022, s. 255). Yazar çözüm önerisi olarak, nihai amacın iklim değişikliği ile mücadele olduğunu, emisyonları azaltabilmek için her türlü araçtan faydalanılması gerektiğini ancak yenilenebilir enerjiye geçişten taviz verilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Birpınar, iklim değişikliği ile mücadelede iklim zirvelerinin büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Uluslararası ilişkilerde “yumuşak güç” olarak tarif edilen bu yöntem kullanılarak devletlerin birbirlerine güç kullanma ya da zorlama olmaksızın iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik taleplerini ikna yoluyla kabul ettirmesinin önemine dikkat çekmektedir. Son yapılan zirvelerde hiçbir tarafın geride bırakılmadığı, geride kalma konusunda ısrarcı olan ülkelerin ise uluslararası camiada dezavantajlı duruma düştüğü dikkate alındığında böylece tüm tarafların iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik aksiyon almak durumunda kaldığını ifade etmektedir (Birpınar, 2022, s. 277). Yazarın Türkiye'nin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi çerçevesinde Türkiye'yi temsilen başmüzakereci rolü dikkate alındığında, yazısının yalnızca teorik değil sürecin içerisinde bizzatıhi bulunmasından kaynaklı olarak gözlem ve tecrübe barındırdığının belirtilmesi gerekir.

Birpınar'ın hem teoriyi hem deneyim ve gözlemlerini aktardığı çalışması, dünyada ve Türkiye'de iklim değişikliği ile mücadele konusunda atılan ve atılması gereken adımlara ilişkin detaylı değerlendirmeleri içermektedir. Literatürde iklim değişikliği konusuyla yer alan teorik ve saha temelli çalışmalara ek olarak bizatihi Birleşmiş Milletler içerisinde sürece dahil olarak çalışmalar yürütmüş bir bürokratın iklim değişikliğine yönelik değerlendirmeleri, konuya farklı bir perspektif kazandırmıştır.

Kaynakça

Birpınar, M. E. (2022). İklim krizi ve Türkiye. (4. Baskı). Yeni İnsan Yayınevi.